

Symbolika trávy v tvorbě Henryka Jasiczka

Libor Martinek

Symbolem, jenž nabízí široké spektrum různých konotací, je tráva. Chápání symbolu¹ trávy zdomácnělo v evropských literaturách prostřednictvím překladů Bible. Tzv. Druhý Izaiáš praví: „Všechno tvorstvo je tráva a všechna jeho spolehlivost jak polní kvítí. Tráva usychá, květ vadne, zavane-li na něj vítr Hospodinův. Věru, lid je pouhá tráva. Tráva usychá, květ vadne, ale slovo Boha našeho je stálé navěky“ (Izajáš 40, 6–8). Velmi podobnou myšlenku nacházíme v žalmu 103: „Člověk, jehož dny jsou jako tráva, / rozkvétá jak polní kvítí; / sotva ho ovane vítr, už tu není, / už se neobjeví na svém místě“ (Žalm 103, 15–16). Tráva od věků symbolizuje trvání a zanikání, smysl i pomíjivost života, také lidského, neboť „každý z nás jsme tráva“ (PETŘÍČEK 1994), v protikladu k věčnosti božího slova. Bible často užívá různých podobností, k jednomu z nich patří právě podobenství trávy a lidského života. Starší literatura si všímá krajiny a jejich částí tehdy, když ji může využít v přirovnáních. To je typické i pro lidovou folklorní písňovou tvorbu (například v písních *Jatelinka drobná*, *Má panenka, cos dělala*, *Na našem sádečku*, *Za naším huménečkem* – Sušil, Bartoš). V lidové slovesnosti najdeme trávu v lyrických, obřadních a baladických písních. V baladě trávu kryjící něčí tělo, případně hrob. Jindy jen obyčejnou trávu nebo louku. Také lidová rčení spojují s trávou různé významy, například slyší trávu růst (předvídá; viz např. ZAORÁLEK 1963).

Do čtenářova povědomí tráva nejčastěji vstupuje díky Whitmanově sbírce *Stébla trávy* (v orig. *Leaves of Grass*, 1885). V oblasti tématu

¹ Tak např. ve spojení s Lutherem u Molnára: „Kérygma, zvěstování, má vždy podobu příběhu“ (Molnár 2018, s. 11, srov. tamtéž s. 15). Přehled zkoumání narativů v náboženských textech a využití vyprávění v pastorační praxi nabízí Sönke Finnern na portálu *the living handbook of narratology*, online: <<http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/narration-religious-discourse-example-christianity>>, přístup 24. 9. 2019.

přírody myšlenka všeobecné rovnosti, přítomná v ideovém plánu díla, přerůstá v obraz vzájemné souvislosti všeho existujícího, již tu zpřítomňuje zvláště symbol trávy jako přeměny toho, co umírá, v nový život.

Lze se domnívat, že do těchto souřadnic můžeme umístit i symboliku trávy v tvorbě Henryka Jasiczka (1919–1976), kterému by existenciální uchopení bylo patrně značně cizí. Eschatologický motiv smrti je přítomný v Jasiczkově básně *Kiedy mnie nie będąc* (*Až tu nebude*):

A kiedy grób mój porośnie
trawą i zapomnieniem,
będą się nadal piąć w górę
grożące niebu kamienie.

I znowu jesień przyjdzie
z księżycą starą latarnią
i wątle ciepłe ramiona
czyjąś samotność przygarną.

I znowu wrony za oknem
z czarným krzykiem przelecają,
tylko szczapy w kominkach
wonnym ogniem zaświecą.

Ale mnie już nie będziem,
tylko grób, cień i trawa.
A na grobie listeczek
złoży jesień łaskawa.
(JASICZEK 1990: 113)

V Jasiczkově básni *** *przepraszam Cię trawo* se lyrický subjekt prostřednictvím apostrofy omlouvá trávě, že po ní šlape, ačkoliv ona má stejné právo k životu jako on, a v personifikační rovině jí přisuzuje atributy milosrdenství:

[...] Kiedy sam przestanę szumieć
i zielenieć
opadnę listkiem

w wężutkiej trumnie
w zczerbinę ziemi.

Ukryje się
przed wzrokiem słońca
nieba i ptaków
a ty trawo
pokryjesz naszą ziemię
bandażem zieleni.
(IBID.: 112)

Jasiczkův až františkánský důvěrný rozhovor s trávou upomíná i na některé Mikuláškovy básně („Ptal jsem se trávy: / Jak je ti, trávo? / A ona řekla mi, / že zeleně“; z básně „Tráva“ (MIKULÁŠEK 1955: 58); Mikulášková protektorátní sbírka má travu přímo v titulu: *Tráva se raduje*, 1942), podobně na další české, polské (například Tadeusz Różewicz je autorem básně *Trawa*, která byla přeložena do češtiny a zařazena do Pilařovy antologie deseti polských básníků *Čistý zpěv*, 1974) a světové básníky. Spolu s nimi si uvědomuje nevykořenitelnost života, kterou symbolizuje vždy znovu se obnovující tráva. Jde o další podobnost polské a české poezie z hlediska dobového motivu (zadupávaný lid vždy znovu povstane), který byl ideologicky přijatelný.

Polský badatel Józef Zarek se zabýval interpretací Mikuláškovy básně *Tráva*, která je součástí sbírky *Divoké kačeny* (1955), ve studii *Třikrát motiv trávy* (O. Mikulášek, M. Válek, T. Różewicz) (ZAREK 1995) a dával ji jednak do souvislosti s básní *Dejiny trávy* slovenského básníka Miroslava Válka, jež zahajuje jeho sbírku *Nepokoj* (1963), a jednak s – již námi zmíněnou – básní *Trawa* ze sbírky *Regio* (1969) Tadasze Różewicze. Podle Zarka mladší modernistickou poezii zaujal společný biologický princip jak přírody, tak člověka. Patrné to je v poezii Tomanově, Šrámkově i Lešmianově. U dvou posledních autorů sleduje Zarek zároveň jednotu přírody s erotikou a láskou. Z dějin symbolu trávy (a také zelené louky) ve středoevropské literatuře Zarek ještě připomíná tvorbu humanistického autora Jana Kochanowského (1530–1584) a jeho traktát *O żywocie ludzkim*, dále české barokní skladby Felixe Kadlinského *Chvála boží z vypsání veselého letního času* a *Zdoroslaviček* nebo Bedřicha Bridela *Co Bůh? Člověk?* Ze symbolistických básníků uvádí

Otokara Březinu z období *Tajemných dále* (1895). Zároveň připomíná i kontextově blízký symbol (zelené) louky, známý i z polské středověké skladby *Skarga umierającego* z doby po roce 1424, obsahující píseň *Dusza z ciała wyleciała na zielonej łące stała*, i jeho přítomnost u Kraska nebo Tetmajera, kde se blíží k symbolickým krajinám duše. Je škoda, že z „generace buřičů“ Zarek nepřipomněl tvorbu Petra Bezruče, jenž se v básni *Kdo na moje místo táže*:

Tak málo mám krve a ještě mi teče
z úst. Až bude růst
nade mnou tráva, až budu hnít,
Kdo na moje místo, kdo zdvihne můj štít?
(BEZRUCH 1977: 77)

Domníváme se, že do těchto souřadnic můžeme umístit i symboliku trávy v tvorbě Henryka Jasiczka,² kterému by existenciální uchopení motivu – jak je tomu v případě „černé trávy“ v poezii Františka Halase nebo trávy jako atributu tělesnosti u Jiřího Koláře – bylo patrně značně cizí. Jasiczek sice nebyl existencialista jako Jiří Orten, u něhož

2 Henryk Jasiczek se narodil 2. března 1919 v Kottlingbrunnu u Vídně jako nemanželské dítě polské služebně, která pocházela z českého Těšínska, a bankovního úředníka židovského původu z Bohumína. Vychován však byl nejprve u prarodičů, pak u příbuzných v Neborech, poté v Oldřichovicích-Tyrské. Absolvoval základní školu v Oldřichovicích (1926–1930), pak měšťanskou školu (1930–1934) v Trinci, kde poté nastoupil do učení v tamním zahradnictví, pak pokračoval na zahradnickém učilišti v Chrudimi, které již mělo charakter střední školy. Během války se připojil k odbojovému hnutí v třineckých železárnách. Po válce byl zaměstnán jako redaktor (od roku 1946 byl redaktorem, od roku 1955 šéfredaktorem) polských novin *Głos Ludu* (*Hlas lidu*). V roce 1952 se stal členem Svazu československých spisovatelů. Dálkově vystudoval žurnalistiku na Univerzitě Karlově. V letech 1958–1966 působil jako redaktor Krajského nakladatelství a vydavatelství *Červený květ* v Ostravě; od roku 1960 šlo o Krajské nakladatelství v Ostravě, později o Nakladatelství *Profil* v Ostravě (název od 1965). Jasiczek vedl v letech 1960–1970 jeho polskou edici a redigoval *Kalendarz Śląski* (až do 1970). V létě 1958 založil v Českém Těšíně časopis určený dětem *Jutrzenka* (Jitřenka), jehož redaktorem byl až do 16. května 1970. V letech 1966–1970 byl kulturním redaktorem polského kulturně-společenského měsíčníku *Zwrot*. K 15. březnu 1970 byl odvolán ze *Zwrotu*, 15. května 1970 vyloučen z KSČ a vůbec byl vyřazen ze společenského života. Ztratil dokonce podporu Polského kulturně-osvětového svazu. Uskutečnily se dokonce pokusy znevážit jeho zásluhy v hnutí odporu za druhé světové války. Nesměl publikovat ani u nás ani v Polské lidové republice, neměl dovoleno ycestovat do zahraničí a byl sledován. Od 1. září 1970 až do své smrti 8. prosince 1976 pracoval v tiskárně v Českém Těšíně jako korektor.

se tráva spojuje s toposem hřbitova, má však s Ortenem společný eschatologický motiv smrti.

Zvláštní pozornost by si patrně zasloužilo také Jasiczko pojetí milosrdenství, které není spojeno přímo s tradičním křesťanským kontextem božího milosrdenství – jak jsme na to upozornili výše v souvislosti s problematikou „posvěcování“ (*sanctificatio*) profánního. Milosrdenství je přisuzováno přírodním jevům, což je případné právě pro celou řadu moderních polských, ale i českých básníků. Filozofický význam motivu a symbolu trávy jistě není opomenutelný. V 50. letech minulého století nabízí poezii možnost pevného bodu, ať už metafyzického, eschatologického nebo jiného.

Pokud ve sféře motivů smrti hledáme paralely s tvorbou českých básníků, nacházíme je ve studii brněnského polonisty Ludvíka Štěpána *Motivy smrti a smutku v poezii Oldřicha Mikuláška a Jana Skácela* (ŠTĚPÁN 2001). Zjišťujeme jisté příbuzenství se Skácelovým projektováním smrti na metafyzické plátno, zatímco naopak v Jasiczkově poezii nenacházíme motivy spánku jako metafory smrti či pro Skácela i Mikuláška příznačnou hru o smrti a na pravdu, která potrvá až do skonání světa – byť tyto dvě kategorie (smrt a pravda) jsou i v Jasiczkově lyrice výrazně zastoupeny.

Začíná Jasiczek tušit, že se blíží závěr jeho života? Zaznamená to ve vlastní poezii? Patrně ano, ve výše uvedených ukázkách *Kiedy mnie nie będzie a *** przepraszam Cię trawo* je motiv smrti výrazně zastoupen. Je zřejmé, že Jasiczek za normalizace, kdy nemohl publikovat a kdy tento člověk subtilní tělesné konstituce vykonával namáhavou korektorskou práci v těšínské tiskárně, fyzicky a duševně velmi trpěl. Ocitujme ještě těšínského historika Jana Rusnoka – jeho vzpomínku na Jasiczka:

Robił wrażenie człowieka bardzo delikatnego, jakby miękkiego, czy nawet zastraszonego, tymczasem był to jeden z najodważniejszych ludzi, jakich znałem. Swoją postawą patrioty i człowieka myślącego, wielokrotnie narażał się różnym bezdušnym biurokratom politycznym. Zwłaszcza w latach pięćdziesiątych. Wiele odwagi wykazał w latach 1968–1969 w oresie prób reformowania czechosłowackiego modelu socjalizmu realnego, przeprowadzanych przez Aleksandra Dubčeka i jego współpracowników. Jasiczek był gorącym zwolennikiem śwczesnej odnowy.

Za co spotkały go wszystkie možné kary zainscenizowane
w sposób pokazowy – dla odstraszenia innych. (RUSNOK 1990:
123–124)

V době nuceného odmlčení se u Jasiczka nepochybně prohloubily úvahy o podstatných věcech člověka. Ty se sice v jeho poezii objevovaly již dříve v náznacích, avšak nejvýraznější projevy jsou dochovány v básních z pozůstalosti. Autor je napsal v období let 1969–1976 (***) *przepraszam Cię trawo* je datována 17. října 1976, v případě básně *Kiedy mnie nie będzie* přesná datace není známa, avšak ve výboru *Jak ten obłok* je zařazena do textů ze zmíněného sedmiletí). Podobnou intonací se vyznačuje báseň *Zanim odejść*, která je Jasiczkovým básnickým epitafem, napsaným v době, když již cítil, že se blíží smrt. Symbolika smrti je projektována na metafyzické pozadí:

Gdy mi zakryją to nasze niebo
wiekiem dębowej trumny,
będę was nękał tym moim wierszem,
będę was nękał, nie umrę.

A kdy mi pióro wytrąca z ręki,
usta przywałą kamieniem,
będę was nękał, o małowierni,
niepokojącym milczeniem.

I na cmentarzach zdradzonych idei,
gdzie czas przyśpiesza kroku,
będę was nękał krzykiem kamieni:
nie kamienujcie proroków!

Będę pokpiwał z hucznej wielkości,
przed którą strach chce klęknąć,
bo wiem, że rozpacz nie taka sraszna
jak groźna obojętność.

I będę dla was zadrą sumienia,
żeście milczeli i po tym,

kiedy to znowu prawdę przybito
na krzyż cynicznej hołoty.

Gdy mi zakryją to nasze niebo
wiekiem dębowej trumny,
będę was nękał tymi wierszami
i będę z wami, nie umrę!“
(JASICZEK 1990: 69)

Jsou to básně, v nichž je obsažena víra v přetrvání subjektu v myslích lidí prostřednictvím slova – slova básnického. Víra ve vítězství pravdy nad lží. A víra v umění, které je věčné, nad smrtí jedince, jemuž je na světě vyměřen krátký život. V Jasiczkových verších kupodivu absentuje myšlenka překonání smrti láskou. Přestože dokázal napsat básně plné vřelé milostné touhy, Jasiczek umísťuje smrt především do kontextu přírody, kultury a lidského života...

Prameny

BEZRUČ, Petr
1977 *Slezské písně* (Praha: Československý spisovatel)

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona
1990 (Praha: Biblická společnost v ČSR)

JASICZEK, Henryk
1990 *Jak ten obłok* (Katowice: Śląski Fundusz Literacki)

Literatura

MIKULÁŠEK, Oldřich
1955 *Divoké kačeny* (Praha: Československý spisovatel)

GŁOWIŃSKI, M. – KOSTAWICZOWA, T. – OKOPIEŃ-SŁAWIŃSKA, A. – SŁAWIŃSKI, J.
1995 *Podręczny słownik terminów literackich*; red. J. Sławiński (Warszawa: Open)

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava
2002 *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie* (Jinočany: H & H)

PETŘÍČEK, Miroslav jr.

1994 „Lekce z trávy“; *Literární noviny* 5, 1994, č. 40, s. 3.

RUSNOK, Jan

1990 „*Jeden spošród nas*“; in Henryk Jasiczek: *Jak ten obłok*; ed. Tadeusz Kijonka (Katowice: Śląski Fundusz Literacki), s. 123–124

ŠTĚPÁN, Ludvík

2001 „Motivy smrti a smutku v poezii Oldřicha Mikuláška a Jana Skácela“; *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, V 4, s. 133–137

ZAREK Józef

1995 „Třikrát motiv trávy (O. Mikulášek, M. Válek, T. Rózewicz)“; *Sborník prací filozofické fakulty Ostravské univerzity. Litterarum studia* 2, s. 207–215

ZAORÁLEK, Jaroslav

1963 *Lidová rčení* (Praha: Československá akademie věd)